

УДК 338.436:322.2.021

К.С. Григоренко

**ОРГАНІЗАЦІЯ ІНТЕГРОВаних АГРОПРОМИСЛОВИХ
ФОРМУВАНЬ В УКРАЇНІ**

***Анотація.** У статті автор розглядає питання створення інтегрованих агропромислових формувань, досвід їх роботи в умовах ринкових відносин, аналізує діяльність агропромислових компаній, зазначаючи їх схожі та відмінні характеристики, досліджує принципи їх створення, функціонування, розглядає перспективи подальшого розвитку агропромислових формувань в Україні.*

***Ключові слова:** агропромислове формування, інтеграція, агропромислові підприємства, агрофірма, агроконсорціум, переробні підприємства, корпорація, продукція, виноградарство, тваринництво, рослинництво, сільське господарство.*

Grigorenko K.S. Organization of integrated agricultural formations in Ukraine.

***Annotation.** In the article the author views the question of organization of integrated agricultural formations in Ukraine, experience of their work in the market conditions. She analyzes the activity of agricultural companies, defines their similar and different characteristics, studies the principles of their formation, functioning, defines the perspectives of the further development of agricultural formations in Ukraine.*

***Key words:** agricultural formation, integration, agricultural companies, agricultural company, agricultural consortium, processing plants, corporation, production, grapes culture, stockbreeding, crop culture, agriculture.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Ринкова економіка сьогодення диктує нові умови розвитку сільського господарства в Україні. Колективні сільськогосподарські підприємства проходять через процес реструктуризації та створення на їх основі нових агроформувань ринкового типу – селянських (фермерських) господарств, господарських товариств, приватних підприємств, виробничих сільськогосподарських кооперативів. Ефективність аграрних підприємств зростає за раціонального поєднання сільськогосподарських галузей і переробних виробництв.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробці створення інтегрованих агропромислових формувань присвятили свої праці вітчизняні та зарубіжні вчені, фахівці, економісти, аграрії. Особливої уваги заслуговують праці М. Бойновича, В. Горемикіна, Н. Посунько, В. Стародубцева та ін. Вони вивчали та аналізували створення агропромислових формувань на досвіді діяльності вітчизняних аграріїв, а також на прикладі російських сільгоспвиробників. Проте потреба досвіду роботи таких формувань залишається актуальною і сьогодні.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Значну увагу необхідно приділити формуванню агропромислових формувань – агропромислових підприємств, агрофірм, агроконсорціумів. Адже від того, як вони працюють, консолідують між собою, залежить наше майбуття. Агропромислова інтеграція закономірно призводить до створення агропромислового виробництва, що становить собою її кінцеву мету, її продукт.

Формулювання цілей статті. Метою нашої статті є розгляд питань щодо створення інтегрованих агропромислових формувань, досвіду їх роботи в умовах ринкових відносин.

Виклад основного матеріалу. Україна – промислово-аграрна країна. Вона є одним із провідних експортерів деяких видів сільськогосподарської продукції і продовольства. Агропромислові формування країни набувають різних форм і видів самореалізації та виживання в ринкових умовах. Однак агропромислове виробництво не є чимось уявним, неосяжним. Підприємства постійно перебудовуються, об'єднуються чи реорганізуються, тобто шукають нові форми свого виживання.

Агропромислові формування в Україні існують давно. Після революції 1917 року країну охопила хвиля колективізації сільського господарства. Уже 1919 року виноградарі були об'єднані в радгоспи-заводи з вирощування і переробки винограду. Це були перші агропромислові підприємства України. Пізніше в колгоспи-заводи було об'єднано й інші галузі сільського господарства. Продукція, вирощена на полі, в саду, на баштані, потребує негайної

переробки і зберігання в певних умовах. Тому радгоспи-заводи і колгоспи-заводи стали активно розвиватися.

Офіційно в колишньому СРСР до агропромислових підприємств відносили ті господарські формування, в яких перероблялося не менше 25% продукції однієї з галузей їх спеціалізації.

Агропромислові підприємства – це юридичні особи, в яких поєднується виробництво сільськогосподарської продукції з її промисловою переробкою, доробкою і зберіганням. Вони мають єдиний орган управління з організації ефективної діяльності цих підрозділів, спільний для всіх видів діяльності баланс, єдиний план економічного і соціального розвитку, розрахунковий рахунок у банку. Від досягнутого рівня ефективності функціонування агропромислового виробництва в цілому залежить матеріальне стимулювання працівників сільськогосподарських і переробних підрозділів. Аграрне і промислове виробництва організаційно функціонують тут лише у формі внутрішньогосподарських підрозділів, що не мають юридичної самостійності [1].

Розрізняють два типи наявних нині в Україні агропромислових формувань – регіональні та господарські. Перші представлені агропромисловими комбінатами і концернами, асоціаціями, а другі – агропромисловими підприємствами, агрофірмами й агроконсорціумами. Слід вказати, якщо переробка зерна на крупи, борошно, виробництво хліба, а насіння соняшнику – на олію є прийнятною для окремих сільськогосподарських підприємств, то молоко, м'ясо, цукрові буряки доцільно переробляти на великих підприємствах (за умови розподілу одержаного прибутку між постачальниками сировини й переробним підприємством) [2, с. 143].

Отже, агропромислові підприємства – це не лише підприємство, де вирощують пшеницю і жито, фрукти і овочі, корів і свиней, але й де переробляють продукцію в консерви, соки, напої, молочні та м'ясні вироби тощо. Прикладом таких підприємств можна назвати «Агропродсервіс», DF Agro (Синьків), Терра Фуд. Левову частку у діяльності підприємства «Агропродсервіс» займає рослинництво: загалом корпорації належить близько 37 тис. га, на яких успішно вирощують зернові та олійні культури, що зокрема є основною сировиною для власного кормовиробництва (господарство запустило у с. Настасів комбікормовий завод проектною потужністю 10 т/год.). Примітно, що ПАП «Агропродсервіс» також є елітгоспом із вирощування насіння зернових. «DF Agro» (Синьків) – одним із найбільших на території України та найсучасніших в Європі тепличних комплексів. Щорічно «DF Agro» (Синьків) виробляє 4000 тонн томатів, 1,55 тисяч тонн перцю і 350 тонн огірків. Таку високу врожайність забезпечують завдяки використанню однією з найдосконаліших у світі технологій.

Група компаній «ТЕРРА ФУД» – найбільший український вертикально інтегрований холдинг, що розвиває 6 бізнес-напрямків у 3 галузях (молочна, м'ясна, агро) та має виробничі потужності в Україні та Росії. Основним напрямком діяльності Групи є виробництво молочної продукції.

З метою стабілізації ринкового середовища і підвищення на цій основі результатів господарювання аграрних підприємств відбувається процес їх зближення, пристосування, об'єднання, тобто процес інтеграції.

В економічній літературі виділяють види, напрямки й організаційно-економічні форми інтеграції. Види інтеграції розрізняються за складом учасників або метою інтегрування. Основна частина дослідників виділяє два види інтеграції – вертикальну і горизонтальну. До вертикальної інтеграції залучаються підприємства різних сфер АПК або однієї сфери з метою здійснення діяльності, яка ведеться в інших сферах АПК (наприклад, об'єднання сільськогосподарських підприємств для створення переробних виробництв або торговельних структур, взаємодія кількох переробних підприємств для спільного виробництва сировини, інтеграція господарств, що виробляють аграрну сировину, зі структурами, які здійснюють подальшу її переробку, зберігання та реалізацію тощо). Горизонтальна інтеграція передбачає поєднання підприємств однієї сфери АПК без залучення формувань інших його сфер зі збереженням їх традиційних функцій. За напрямками вертикальна інтеграція класифікується таким чином:

– виробнича (поєднує сільськогосподарські й переробні підприємства, що займаються вирощуванням аграрної сировини та її подальшої переробки);

- маркетингова (передбачає збут виробленої продукції та постачання необхідних засобів виробництва);
  - комплексна (поєднує обидва вказаних вище напрямки).
- Основними напрямками горизонтальної інтеграції є:
- виробнича (передбачає співробітництво партнерів, розмежованих за внутрішньогалузевим технологічним поділом праці та ін.);
  - фінансово-кредитна (головна її функція – акумулювання вільних коштів її учасників і надання окремим із них кредитних послуг);
  - освітньо-консультативна (в її межах можуть діяти різноманітні об'єднання виробників, завданням яких є організація обміну досвідом роботи, освоєння прогресивних технологій, форм організації та управління виробництвом, вивчення новітніх досягнень науки і стану продуктових ринків);
  - соціальна (спрямована на задоволення соціальних потреб сільських виробників) [3, с. 45].

Інтеграція переробних і аграрних підприємств розв'язує низку проблем за умови ефективної організації. Треба поєднати інтереси виробників кінцевої та початкової продукції, а також інших рівнів виробничого конвеєра. Розподіл капіталовкладень повинен здійснюватися в оптимальних пропорціях, тим самим стимулювати інвестування капіталу переробних підприємств у виробництво сировини. Це в свою чергу підвищує ефективність наявних резервів. Максимальне завантаження потужності переробних підприємств дає змогу нарощувати обсяги виробництва сировини, що дозволяє поліпшити якість й урізноманітнити асортимент готової продукції, знизити її собівартість, а у підсумку – підвищити конкурентоспроможність виготовленої продукції; покращити прогнозування та планування між аграрними та переробними колективами через поліпшення інформаційних зв'язків.

У 80-ті роки ХХ століття почали інтенсивно розвиватися такі господарські агропромислові формування, як агрофірми – результат поглиблення інтеграційних процесів у низовій ланці агропромислового виробництва. Між агропромисловими підприємствами й агрофірмами є багато спільного, яке проявляється в тому, що в цих господарських формаціях виробництво комбіноване, будується на принципах безвідходності та передбачає поєднання виробництва сільськогосподарської продукції з її промисловою переробкою. Ті підприємства, що мають потужний виробничий потенціал і кваліфіковані кадри, організуються в одне ціле – агропромислові підприємства плюс агрофірми.

Агрофірма – це агропромислове підприємство, створене на базі сільськогосподарського підприємства, за наявності в ньому переробної ланки, а також потужностей зі зберігання і реалізації готової продукції. Вищим органом управління агрофірми є рада, до складу якої входять керівники структурних підрозділів. Економічні взаємовідносини підприємств і організацій агрофірми будуються на основі їхньої рівноправної участі в розподілі одержаних результатів. Агрофірма також займається нетрадиційними видами діяльності, такими як вирощування лікарських рослин, збирання корисних дикоростучих плодів, розведення хутрових звірків. Уся ця продукція користується попитом на міжнародному ринку та сприяє зміцненню фінансово-економічного становища агрофірми.

Термін *агрофірма* не є юридичним. У нормативних актах України цей термін не вживається. У 90-х роках ХХ століття словом *агрофірма* стали називати підприємства, які крім виробництва сільськогосподарської продукції займалися також її переробкою, виробництвом продуктів харчування і навіть мали мережу власних магазинів, кафе, ресторанів, де реалізовували власну продукцію. Слід зазначити, що окремі селянські (фермерські) господарства у своїх назвах також вживають термін *агрофірма*.

Відмінність між агропромисловими підприємствами й агрофірмами полягає насамперед у тому, що в агропромислових підприємствах комбінування виробництва обмежується виробництвом продукції, її переробкою, пакуванням і зберіганням, тим часом як агрофірмам, крім названих видів діяльності, притаманний і такий важливий елемент єдиного організаційно-технологічного комплексу, як реалізація сільськогосподарської продукції та промислових товарів із сільськогосподарської сировини через власну торговельну мережу. В агрофірмах виробництво часто є багатопрофільним і включає в себе низку різнорідних видів діяльності з

переробки кількох видів сільськогосподарської продукції – рослинницької та тваринницької. Також в агрофірмах часто інтенсивно розвиваються промислові підсобні виробництва і промисли, не пов'язані з переробкою сільськогосподарської продукції (наприклад, виробництво цегли, склотари, мінеральної води, будівельних матеріалів, швейні цехи тощо).

Є дещо інший приклад об'єднань. Так, агрофірми створюються на базі кількох аграрних і промислових переробних підприємств, які своєю діяльністю охоплюють весь цикл технології: виробництво продукції – зберігання – переробку – доведення її до споживача. За принципами організації такий вид агрофірм становить собою агропромислове об'єднання, засновники якого зберігають право юридичної особи і свободу входу та виходу з нього. Такі господарства можуть бути акціонерними товариствами з обмеженою відповідальністю закритого чи відкритого типу.

Досвід роботи агропромислових підприємств і агрофірм свідчить про їх переваги над неінтегрованими господарськими структурами. У цих агропромислових формуваннях більше виробляється продукції на одиницю площі, досягається вища продуктивність праці й значно зростає прибутковість. Практика і наукові дослідження багатьох учених переконують, що ефективність зростає за такого поєднання сільськогосподарських галузей і промислових виробництв: виноградарство – виноробний завод (цех); садівництво – холодильник, сушильний цех, консервний (соковий) завод або цех; овочівництво – консервний завод (цех), холодильник; лікарські культури – установка екстрагування, сушильний цех, фасувальний цех; скотарство – молокопереробний цех, забійний цех, холодильні камери, цех утилізації побічної продукції; птахівництво – забійний цех, холодильні камери, скорняцький цех, цех утилізації побічної продукції. У багатьох господарських агропромислових формаціях за останні роки почало поєднуватися з промисловою переробкою і зерновиробництвом – механізований тік, сушильний цех, мініелеватор, млин, крупорушка, комбикормовий завод (цех).

Прикладом агрофірм є «Терра-ЮГ», агрофірма Радгосп «Білозерський», ТОВ «Агрофірма «МАЯК» та ін.

Агрофірма «Терра-ЮГ» – це найбільша насіннева база південного регіону України, надійний партнер сільгоспвиробника у забезпеченні стабільних врожаїв. Вона була заснована 1991 року. За період своєї діяльності завдяки висококваліфікованим спеціалістам, використовуючи новітні технології, постійно удосконалюючи якість продукції, агрофірма займає одне з провідних місць серед виробників насіння, реалізує кращі продукти на насінневому ринку.

Агрофірма «Радгосп «Білозерський» – це унікальні саджанці виноградної лози та плодкових дерев; виноградарство; садівництво; виноробство та переробні виробництва. На землях радгоспу «Білозерський» працює відоме виноградне господарство України з повним циклом виробництва вина.

Агрофірма «Маяк» займається вирощуванням і виробництвом чистої сільськогосподарської продукції. «Маяківські» землі не знають навіть запаху хімікатів і пестицидів. Вирощена таким чином пшениця, кукурудза, люцерна та інші культури йдуть на відгодівлю стада агрофірми, яке на сьогодні нараховує вже 6 тисяч голів ВРХ і майже 4 тисячі свиней. За такої турботи корови дають настільки якісне молоко, що за ним приїздять покупці за тисячу кілометрів.

Агроконсорціум – це форма господарювання, заснована на кооперації аграрних і промислових підприємств, а також банків з можливою участю у спільній діяльності підприємств і організацій інших галузей – будівельних, торгових, наукових тощо. Агроконсорціуми створюються на добровільній основі через об'єднання на кооперативних засадах вільних матеріальних і фінансових ресурсів засновників з метою одержання додаткового прибутку на вкладений ними капітал [5]. Усі учасники агроконсорціуму є рівноправними партнерами. Вони однаковою мірою зацікавлені в ефективному функціонуванні спільного підприємства, оскільки чим більше буде одержано прибутку, тим більше буде його розподілено на вкладений кожним учасником капітал. При створенні агроконсорціуму його статутний фонд формується за рахунок дольових внесків засновників, причому вони можуть бути представлені як грошовими, так і матеріальними ресурсами. Агроконсорціуми можуть створюватись як самостійні підприємства з правом юридичної особи, так і без права юридичної особи. У першому випадку вони перебувають на самостійному балансі, здійснюють діяльність на умовах

самоокупності і самофінансування, не несуть відповідальності за зобов'язаннями засновників. Як самостійні підрозділи ці формування доцільно створювати, якщо вони мають великий статутний фонд, ведуть виробництво у значних масштабах з досить високим рівнем ефективності.

Важливою перевагою агроконсорціумів є демократичний характер управління ними. Вищим органом управління консорціуму є Рада засновників, яка формується з керівників підприємств-учасників, а також провідних спеціалістів у галузі агропромислового виробництва. На Раді обирається голова, який може одночасно бути директором агроконсорціуму.

Необхідною умовою такого функціонування є самостійне або за домовленістю споживачів установа цін на продукцію власного виробництва з урахуванням її якості, споживних властивостей і кон'юнктури ринку.

Принципи, на яких базується функціонування агроконсорціумів:

- самоокупність і самофінансування спільного виробництва і реалізації готової продукції;
- вигідність, ефективність партнерських відносин, побудованих на госпрозрахунковому ринковому механізмі;
- добровільність входження підприємств на основі спільності соціальних і економічних інтересів;
- самостійність у господарсько-фінансовій діяльності і рівноправність учасників спільного підприємства;
- демократична система самоврядування в реалізації стратегії і тактики усього формування, використання засобів тільки з колективного схвалення;
- договірна система регулювання взаємовідносин між партнерами, розподіл продукції пропорційно до пайової участі в спільному виробництві [2, с. 46].

Слід констатувати, що агроконсорціуми можуть створюватися для реалізації вагомих державних і регіональних програм силами групи підприємств будь-якої форми власності. Після виконання поставлених завдань консорціум ліквідує свою роботу або перетворюється на інший вид об'єднання [2, с. 49].

Висновки з даного дослідження. Отже, аналізуючи питання організації інтегрованих агропромислових формувань в Україні, ми можемо констатувати, що вихід українського виробника на ринок пов'язаний зі значними витратами, а саме витратами на нове обладнання, забезпечення якісною сировиною, налагодженням системи збуту продукції тощо. Вирішити більшість цих проблем можна шляхом створення агропромислових концернів.

Перспективи подальших розвідок. Створення в сільському господарстві нових формувань шляхом об'єднань у консорціуми, асоціації, концерни дасть змогу вітчизняним виробникам забезпечити більш якісною продукцією населення України, а також постачати її за межі країни.

Список використаних джерел

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: підручник. – 2-ге вид., доп. і перероблене / В. Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.
2. Горемыкин В. Агроконсорциум – форма агропромышленной интеграции / Горемыкин В. // АПК: экономика и управление. – 1991. – № 1. – С. 46-49.
3. Іванюта В. Ф. Методологічні підходи дослідження міжнародних інтеграційних процесів в аграрному секторі / Іванюта В. Ф. // Економіка АПК. – 2008. – № 2. – С. 142-145.
4. Кравчук І. Регіональні аспекти інтеграції агропромислового виробництва / Кравчук І. // Економіка АПК. – 2000. – № 10. – С. 45-47.
5. Бражник М. В. Особенности создания и функционирования органов хозяйственно управления районным звеном АПК / Бражник М. В. // Проблемы современной экономики. – 2008. – № 3 (27) Электронный ресурс. – Режим доступа : <http://www.m-economy.ru>.